

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КІТАП ОҚУҒА ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫНЫҢ ТӨМЕНДЕУ СЕБЕПТЕРІ ЖӘНЕ ОНЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Ғылыми мақала

Аңдатпа

Мақалада бастауыш сынып оқушыларының кітап оқуға қызығушылығының төмендеуіне әсер ететін негізгі себептер қарастырылады. Сандық құрылғыларды жиі пайдалану, оқуға арналған уақыттың аздығы, баланың жас ерекшелігіне сәйкес келмейтін кітаптар және оқу үдерісіндегі сыртқы мәжбүрлеу сияқты факторлар талданады. Сонымен қатар оқуға ынталандырудың тиімді жолдары: баланың қызығушылығына сай кітап таңдау, отбасылық оқу дәстүрін қалыптастыру, сыныпта оқырмандық орта құру және интерактивті әдістерді қолдану ұсынылады.

Түйін сөздер: бастауыш сынып, кітап оқу, оқырмандық қызығушылық, оқу мотивациясы, отбасы, мұғалім, цифрлық орта.

Кіріспе

Кітап оқу – баланың тілдік қорын байытып, ойлау қабілетін, қиялын, есте сақтауын және дүниетанымын дамытатын маңызды әрекет. Бастауыш мектеп кезеңінде оқу дағдысының қалыптасуы ерекше мәнге ие, себебі осы уақытта баланың мәтінді түсінуі, өз ойын жеткізуі және өздігінен білім алуға ұмтылысы дамиды. Кітапқа қызығушылығы ерте қалыптасқан бала ақпаратты іздеуге, сұрақ қоюға және оқығанын өмірлік тәжірибесімен байланыстыруға бейім болады.

Дегенмен қазіргі балалардың бос уақытында телефон, планшет, теледидар және қысқа бейнематериалдар маңызды орын алады. Мұндай ортада кітап оқуға тұрақты уақыт бөлу қиындауы мүмкін. Бұл жағдайды тек баланың жалқаулығымен түсіндіру дұрыс емес. Оқуға қызығушылықтың төмендеуіне отбасы, мектеп, кітаптың мазмұны және баланың жеке ерекшеліктері сияқты бірнеше фактор қатар әсер етеді. Сондықтан мәселені шешу үшін баланы жазалау немесе мәжбүрлеу емес, оқуды жағымды әрі қолжетімді әрекетке айналдыру қажет.

Кітап оқуға қызығушылықтың төмендеу себептері

Бірінші себеп – цифрлық құрылғылардың тартымдылығы. Ойындар, әлеуметтік желілердегі бейнелер және жылдам өзгеретін визуалды ақпарат баланың назарын тез аударып, ұзақ мәтінді оқуға шыдамдылығын азайтуы мүмкін. Алайда цифрлық құралдардың барлығын зиянды деп қарастыруға болмайды: оларды электронды кітап, аудиокітап немесе оқылған шығармаға қатысты тапсырмалар үшін де қолдануға болады.

Маңыздысы – экран уақытын реттеп, оқу мен демалыстың тепе-теңдігін сақтау.

Екінші себеп – кітап мазмұнының баланың қызығушылығына сәйкес келмеуі. Егер оқушыға тым күрделі, көлемді немесе түсініксіз мәтін ұсынылса, ол оқуды қиын жұмыс ретінде қабылдауы ықтимал. Ал баланың жасына, оқу жылдамдығына және жеке қызығушылығына сай кітап таңдалса, мәтінді түсінуі жеңілдеп, оқуға деген сенімі артады.

Үшінші себеп – оқуды міндет пен бақылауға айналдыру. Баладан күн сайын белгілі бір көлемді оқуды талап ету, әр оқыған беті үшін баға қою немесе кітап мазмұнын үнемі тексеру оқуды жағымды әрекеттен міндетке айналдыруы мүмкін. Мұндай жағдайда бала кітапты таным үшін емес, ересектердің талабын орындау үшін оқиды.

Төртінші себеп – отбасында оқу үлгісінің жеткіліксіздігі. Егер үйде кітап оқу әдеті болмаса және ересектердің бос уақыты көбіне экран алдында өтсе, баланың кітапқа өздігінен қызығуы қиындауы мүмкін. Балалар үлкендердің әрекетін бақылап, соларға еліктеу арқылы дағды қалыптастырады.

Бесінші себеп – оқу дағдыларындағы қиындықтар. Кейбір оқушылар сөздерді баяу оқиды, мәтіннің мағынасын түсінуде қиналады немесе оқығанын мазмұндауға сенімсіз болады. Мұндай қиындықтар байқалғанда баланы басқалармен салыстырудың орнына, оқу техникасын біртіндеп дамытуға және қажет болса мұғалім мен ата-ананың бірлесіп қолдау көрсетуіне назар аудару керек.

Оқуға қызығушылықты арттыру жолдары

Ең алдымен, кітап таңдауда баланың пікірін ескеру қажет. Оқушыға ертегі, жануарлар туралы әңгіме, шытырман оқиға, әзіл-сықақ немесе танымдық мәтіндердің арасынан таңдауға мүмкіндік берген дұрыс. Кітаптың қысқа әрі түсінікті болуы бастапқы кезеңде маңызды. Бала бір кітапты өзі таңдаған кезде оқу үдерісіне жауапкершілікпен қатысады.

Екіншіден, күнделікті қысқа оқу уақытын қалыптастыру ұсынылады. Мысалы, күн сайын 10-15 минутты тыныш жерде кітап оқуға бөлуге болады. Бұл уақытты бірден ұзартудың қажеті жоқ; бастысы – тұрақтылық пен жағымды тәжірибе. Оқу кезінде баланы асықтырмай, қиын сөздерді түсіндіру және оқығаны туралы еркін әңгімелесу пайдалы.

Үшіншіден, ата-аналар отбасылық оқу дәстүрін қалыптастыра алады. Ересектер баламен бірге кітап оқып, кезекпен дауыстап оқу немесе оқиға кейіпкерлері туралы пікірлесу арқылы үлгі көрсетеді. Кітап оқу міндетті түрде бақылау жұмысына айналмауы керек: баланың әсерін тыңдау, сүйікті кейіпкерін сұрау және өз ойын айтуына мүмкіндік беру маңызды.

Төртіншіден, мұғалім сыныпта оқырмандық орта қалыптастыруы қажет. Ол үшін шағын кітап бұрышын ұйымдастыруға, оқушыларға бір-біріне кітап ұсынуға, «аптаның кітабы» немесе «оқырман күнделігі» сияқты жеңіл тапсырмалар енгізуге болады. Оқыған шығарманы суретпен бейнелеу, рөлге бөліп оқу, шағын көрініс көрсету және балама аяқталу ойлап табу да оқуды қызықты етеді.

Бесіншіден, кітапты цифрлық құралдармен үйлестіруге болады. Аудиокітап тыңдау, электронды мәтінді пайдалану немесе шығарманың кейіпкерлеріне арналған шағын викторина өткізу кейбір балалардың қызығушылығын арттырады. Дегенмен цифрлық құрал кітаптың өзін толық алмастыруы міндетті емес; олар мәтінді түсінуге және оқуға ынталандыруға көмектесетін қосымша құрал ретінде қолданылғаны дұрыс.

Алтыншыдан, баланың жетістігін бағалауда тек оқылған бет санын емес, оның мәтінді түсінуін, сұрақ қоюын және өз пікірін білдіруін ескерген жөн. Басқа оқушылармен салыстырудың орнына, баланың өз алдыңғы нәтижесімен салыстырғандағы ілгерілеуін атап өту қажет. Қолдау мен мадақтау оқушының өзіне деген сенімін нығайтады.

Мұғалім мен ата-ананың бірлескен жұмысы

Кітап оқуға қызығушылықты тұрақты дамыту үшін мектеп пен отбасының әрекеті өзара үйлесуі керек. Мұғалім ата-аналарға баланың жасына сай кітаптарды таңдауға қатысты ұсыныс беріп, үйде оқуға қолайлы жағдай жасаудың қарапайым жолдарын түсіндіре алады. Ата-аналар баланың қандай тақырыптарға қызығатынын мұғаліммен бөлісіп, оқу барысында байқалған қиындықтарды бірге талқылайды.

Сонымен бірге оқушының оқу тәжірибесін жүйелі бақылау пайдалы. Мысалы, мұғалім қысқа сауалнама немесе әңгімелесу арқылы балалардың қандай кітаптарды ұнататынын, оқу кезінде не қиындық туғызатынын анықтай алады. Мұндай жұмыс нақты сыныптың қажеттілігін түсінуге көмектеседі. Алайда арнайы зерттеу жүргізілмесе, белгілі бір әдіс барлық оқушыға бірдей нәтиже береді деп тұжырым жасауға болмайды.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, бастауыш сынып оқушыларының кітап оқуға қызығушылығының төмендеуіне цифрлық құрылғылардың тартымдылығы, кітап мазмұнының балаға сәйкес келмеуі, оқудың міндетке айналуы, отбасындағы оқу үлгісінің аздығы және оқу дағдыларындағы қиындықтар әсер етуі мүмкін. Бұл себептерді шешу үшін баланың қызығушылығына сай кітап таңдау, қысқа әрі тұрақты оқу уақытын қалыптастыру, отбасылық оқу дәстүрін дамыту, сыныпта шығармашылық тапсырмаларды қолдану және баланың жетістігін қолдау қажет.

Кітап оқуға қызығушылық бір күнде қалыптаспайды. Ол баланың өз таңдауын жасауына, оқығанынан қуаныш алуына және ересектердің

қолдауын сезінуіне байланысты дамиды. Сондықтан мұғалім мен ата-ананың басты міндеті – кітап оқуды мәжбүрлі тапсырма емес, баланың ой-өрісін кеңейтетін, қиялын дамытатын және өзіне сенімін арттыратын жағымды әдетке айналдыру.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – 2007 жылғы 27 шілде, № 319-III (өзгерістер мен толықтыруларымен).
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігі. Бастауыш білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты.
3. UNESCO. Reading the Past, Writing the Future: Fifty Years of Promoting Literacy. – Paris: UNESCO, 2017.
4. OECD. PISA 2018 Results (Volume II): Where All Students Can Succeed. – Paris: OECD Publishing, 2019.
5. Gambrell, L. B. Seven Rules of Engagement: What's Most Important to Know About Motivation to Read. The Reading Teacher, 2011, 65(3), 172–178.